

چاپینه، صدای زنانه واقعه کربلاست

7 تیر 1404

کوه‌های زاگرس میزبان آیینی زنانه و کهن به نام «چاپینه» است؛ آیینی برای ذکر مصیبت و سوزناک که زنان ایلامی نسل به نسل آن را زنده نگه داشته‌اند و عاشورا را با زبان متفاوت روایت می‌کنند.

در شهرهای استان ایلام به ویژه دهلران و مهران هر سال با فرارسیدن محرم، زنان محلی دور هم حلقه می‌زنند، اشک می‌ریزند، بر پیشانی می‌کوبند و داستان کربلا را با زبان خاص خود باز می‌گویند. نام این آیین «چاپینه» است؛ مراسم ویژه و زنانه که نسل به نسل از مادران به دختران رسیده و هنوز هم با شور خاصی در خانه‌ها و حسینیه‌ها برپا می‌شود.

آیین چاپینه، بازسازی کامل است از واقعه کربلا، با زبانی زنانه، آیین نمایشی، سوگ‌نامه زنده که توسط زنانی روایت می‌شود که هم عزادار و هم بازیگر صحنه‌اند. اوج این مراسم، روز هفتم محرم، با ورود «عروس قاسم» رقم می‌خورد. دختری جوان با لباس سفید وارد جمع می‌شود. فضای مراسم لحظه‌ای رنگ شادی می‌گیرد، اما ناگهان با اعلام شهادت قاسم، داماد کربلا، همه‌چیز دگرگون می‌شود. شمع‌ها خاموش، چادر سیاه بر سر عروس انداخته می‌شود و شیون و ماتم، جمع زنان را فرا می‌گیرد. این نقطه، لحظه انفجار اندوه است و تنها در «چاپینه» می‌توان آن را تجربه کرد. اشعار این آیین، اغلب خطاب به حضرت زینب (س) خوانده می‌شود و با زمزمه جانسوز «عمه، عمتی...» به پایان می‌رسد.

روایت محلی از واقعه عاشورا

مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ایلام درباره این آیین می‌گوید: «چاپینه یکی از کهن‌ترین رسوم سوگواری زنانه در ایران است که بیشتر در شهرهای دهلران و مهران و همچنین در میان زنان عرب و مردم جنوب ایلام رواج دارد. این مراسم، آمیخته‌ای از مذهب، فرهنگ محلی و آیین‌های زنانه است که در تاسوعا و عاشورا به شکل متفاوتی برگزار می‌شود.»

فرزاد شریفی در گفت‌وگو با همشهری‌آنلاین می‌افزاید: «آنچه چاپینه را از دیگر آیین‌های سوگواری متمایز می‌کند، شیوه اجرای آن است که یک واقعه حماسی را به زبان زنانه، حس مادرانه و روایت محلی بیان می‌کند. این آیین نه تنها در حسینیه‌ها که در خانه‌های مردم هم برگزار می‌شود.»

او ادامه می‌دهد: «با آغاز مراسم، زن مداح که ملایه نام دارد، مدیحه سرایی را آغاز می‌کند. زنان، دایره‌وار گرد هم می‌چرخند و همزمان با خواندن اشعار آیینی در حرکتی نمادین از همدردی و سوگ با دو دست بر پیشانی خود می‌کوبند. ذکر مصیبت یاران امام حسین (ع) با زبانی ساده و عمیق در میان جمع جاری می‌شود.»

مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ایلام به ثبت ملی این آیین کهن مذهبی در فهرست میراث ناملموس ایران در سال ۱۳۹۸ اشاره می‌کند و می‌گوید: «آنچه چاپینه را زنده نگه داشته، شور نسل جوان است که همچنان با حرارت و اشتیاق در کنار مادرانشان در این آیین شرکت می‌کنند و آن را

ادامه می‌دهند.»

آیین مردانه ایلامی‌ها

در مقابل «چاپینه» ایلامی‌ها یک رسم مردانه هم برای روایت عاشورا دارند. آیین «چمر» که بیشتر در میان عشایر در ایلام، کرمانشاه و لرستان برگزار می‌شود. معمولاً در این آیین مردان میدان‌دارند و زنان همراهی‌کننده. در این آیین موسیقی «چمر» با سرنا و دهل اجرا می‌شود و اهالی ایل‌ها و روستاهای ایلام در محلی به نام «چمرجا» جمع می‌شوند و همراه با نوای ساز و دهل و آواز همسرایان رقص سوگواری و عزا به جا می‌آورند. زنان هم در حاشیه، عزاداری خاص خود را انجام می‌دهند و «مور» (شعرهایی وزین با آهنگ زنانه) می‌خوانند.

چاپینه، صدای زنانه کربلاست که در سوگواری‌های زنان ایلامی و برخی استان‌های عرب زبان ایران ریشه دارد. این آئین تا امروز صدای رسای تاریخ گویای ایستادگی، مرثیه ای بر حماسه عاشورا و بازتابی از فرهنگ، هویت و حافظه جمعی این دیار بوده است.